

De poppenspeler

Camilla Grebe &
Paul Leander-Engström

De poppenspeler

MOSKOU NOIR I

Vertaald uit het Zweeds door
Edith Sybesma

Anthos | Amsterdam

ISBN 978 90 414 2390 0

© 2013 Camilla Grebe & Paul Leander-Engström

Published by arrangement with Nordin Agency AB, Malmö, Sweden

© 2013 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Edith Sybesma

Oorspronkelijke titel *Dirigenten från Sankt Petersburg*

Oorspronkelijke uitgever Damm Förlag

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Joanna Jankowska / Arcangel Images

Foto auteur © Lars Trangius

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

Алтынного вора вешают, а полтинного чествуют.

'Kleine dieven worden opgehangen, maar grote ontsnappen.'

Russisch spreekwoord

Voor

Isa, Stella en Stéphanie,

Calle en Josephine

Voorwoord

Achteraf twijfel ik er vaak aan of ik echt getuige ben geweest van de onwaarschijnlijke gebeurtenissen die mij hebben geïnspireerd tot het schrijven van *De poppenspeler*. Wanneer ik nu, jaren later, vanuit het veilige Zweden terugkijk op mijn tijd in Moskou, heb ik het idee dat ik naar een speelfilm kijk en niet naar iets wat echt is gebeurd.

Ik heb lange tijd reclame gemaakt voor Rusland als een van de beste investeringen in de moderne tijd. In de jaren volgend op het uiteenvallen van de Sovjet-Unie schreef ik op wat ik meemaakte. Ik maakte aantekeningen van mijn vergaderingen met oligarchen en politici. Ik schreef over de mannen en vrouwen die ik in directiekamers, in datsja's en op de fabrieksvloer tegenkwam. Over de mensen die een vermogen verdienen en over de mensen die alles kwijtraakten.

Dertien jaar later, op kerstavond 2004, begon ik met het schrijven van *De poppenspeler* – een thriller geïnspireerd op mijn tijd in Moskou als ambtenaar van de Zweedse inlichtingendienst en later als ondernemer en bankier. Maar na jaren van schrijven voelde ik dat er iets ontbrak. Het verhaal was er, maar ik had iemand nodig die de personages leven in kon blazen en kon schiften in mijn reusachtige manuscript. Ik besloot Camilla om hulp te vragen...

Toen Paul met zijn manuscript bij me kwam, aarzelde ik. Ik had samen met mijn zus al drie spannende boeken geschreven, over de psychologe Siri, die zowel in Zweden als in het buitenland veel aandacht hadden gekregen. Ik vroeg me af of het wel zo'n goed idee was om met iemand anders te gaan schrijven. Maar zodra ik Pauls manuscript begon te lezen, gebeurde er iets. Het tijdsbeeld en de milieus waren uniek en de perso-

nages trokken me letterlijk het verhaal in. Na een paar hoofdstukken had ik mijn besluit al genomen: ik wilde dit boek samen met Paul schrijven.

Ik kende Paul al lang, we hebben allebei aan de Economische Hogeschool van Stockholm gestudeerd, en onze samenwerking verliep van meet af aan vlot. Samen herschreven we het enorme manuscript. Tom Blixen, een bankier uit Zweden die op de vlucht is voor zijn traumatische verleden, groeide uit tot de hoofdpersoon. De Russische aanklager Sergej Skoerov werd zijn tweede man. Echte oligarchen, politici, zakenlieden en schurken inspireerden ons voor de overige personages. We gingen met de rode pen door het hele manuscript heen en schraptten honderden bladzijden. Er ontstond eigenlijk een heel nieuwe tekst.

Met *De poppenspeler* willen we u, de lezer, schokken en nieuwe indrukken laten opdoen. Als het meezit, krijgt u het gevoel dat u die tijd in Moskou zelf hebt meegemaakt, toen alles te koop was en een leven niet meer waard was dan een duur etentje in Café Poesjkin.

Misschien krijgt u ook antwoord op vragen over het grote buurland in het oosten.

Paul Leander-Engström
Camilla Grebe

SINT-PETERSBURG 1993

De Rus die tegenover hem aan het versleten bureautje zat was zijn cliënt. Hij zette zijn handtekening onder het laatste document en legde dat netjes boven op de stapel op het bureau. Vervolgens legde hij zijn pen voorzichtig neer, alsof die van glas was, en trok zijn perfect gestrikte stropdas recht.

‘Uitstekend. Dan zijn we rond,’ zei Fredrik Kastrup.

‘Echt waar? Weet u zeker dat er niet meer documenten getekend moeten worden?’

Het sarcasme droop ervan af. Fredrik klopte glimlachend op de stapel papieren. ‘Het is inderdaad een hele papierwinkel als je in dit land een onderneming wilt laten registreren.’

De regen roffelde tegen de ruit en in de schemering door het raam kon hij de benen van passerende inwoners van Sint-Petersburg zien. Het kantoor, het enige dat hij had kunnen betalen toen hij hier kwam wonen, zat in de kelder van een flat in de Italjanskajastraat. Hij deelde die met een tandarts, wat soms problemen opleverde. De tandarts was niet scheutig met verdovingen en vaak was het gegil en gekreun door de bordpapieren muren heen te horen. Het stoorde hem eigenlijk niet, behalve wanneer hij cliënten op bezoek had.

Fredrik Kastrup werkte om een aantal redenen alleen. Het was hem te duur om een Russische jurist in dienst te nemen, en hij twijfelde eraan of hij wel iemand zou kunnen vinden met de juiste kwalificaties – juristen die goed thuis waren in het vennootschapsrecht moest je in Sint-Petersburg met een lantaarntje zoeken. Maar wat misschien wel het allerbelangrijkste was: hij zag zijn verblijf hier als tijdelijk. Talloze malen had hij zichzelf beloofd dat hij de stad die de criminele hoofdstad van

Rusland werd genoemd zou verlaten zodra hij zijn lopende projecten had afgesloten, maar er kwam telkens iets tussen.

‘Het was me een genoegen u te helpen met het opzetten van de vennootschap. Mag ik u een glas aanbieden?’

‘Nee, dank u, thuis wachten ze op me met het eten.’

Altijd zo verdomd correct, dacht hij en hij bekeek zijn cliënt kritisch. De man, een dertiger, had donker, nat gekamd haar dat krulde bij de slapen. Fredrik had hem nooit iets anders zien dragen dan een donker pak met een wit overhemd, en bij hun eerste ontmoeting had hij al geconstateerd dat de man iets te beleefd was naar zijn smaak. Bij een aantal gelegenheden had hij een borrel voorgesteld, of misschien een kleine kroegtocht, maar zijn cliënt bedankte altijd. Zoals veel jonge, succesvolle Russen leek hij zich in moreel en intellectueel opzicht verheven te voelen boven oudere landgenoten, om van zijn visie op zijn Zweedse advocaat maar helemaal te zwijgen.

Fredrik stond op en opende de deur van de kleine archiefkast in de hoek, die geen documenten maar flessen bevatte. Flessen in allerlei kleuren en vormen stonden in het gelid op de planken. Hij had al snel geleerd dat het onbeleefd kon overkomen als hij niet voorstelde om een borrel op de goede afloop te nemen.

‘Wilt u echt geen *rjoemotsjka*? Niet een klein glaasje nu we klaar zijn met onze vennootschapsconstructie? Een whisky misschien? Ik heb een goede single malt... import.’

Zijn cliënt hief zijn hand, hij vond het duidelijk vervelend dat hij de borrel nogmaals moest afslaan.

‘Dank u, heel vriendelijk aangeboden, maar ik drink zelden...’

Sodeju, die man leek wel een mormoon in plaats van een Rus. Hoe hij zich staande kon houden in het in alcohol gedrenkte Russische zakenleven was Fredrik een raadsel. De zelfbeheersing van de man, in combinatie met zijn beleefde manier van doen deed Fredrik aan die van een gladgeschoren Russisch-orthodoxe monnik denken. Ook al hadden ze maandenlang samengewerkt, ze hadden nooit een persoonlijk gesprek gevoerd.

‘Sorry als ik te ver ga, maar doet u nog iets anders dan werken?’

De man glimlachte breed, en voor het eerst zag Fredrik een zweem van emotie in de blik van de ander – warmte, betrokkenheid misschien.

‘Ik heb een gezin. We hebben twee kinderen. Laura van vijf en Alexia van drie. En de derde is op komst.’

‘Gefeliciteerd.’

‘En u?’

‘Ik. Nee, nee. Er zijn zoveel mooie vrouwen in deze stad dat ik me nog niet wil binden.’ Hij lachte luid totdat het lachen overging in hoesten.

Zijn cliënt glimlachte afgemeten en schudde zijn hoofd, wat Fredrik niet goed kon interpreteren; misschien was het een vriendelijke afwijzing van Fredriks instelling, maar het kon net zo goed een uiting van ingehouden afschuw zijn.

‘Maar goed. Dan neem ik zelf maar een glaasje als u niets wilt.’

‘Vanzelfsprekend. En we zijn het erover eens dat u aandelen krijgt in plaats van een honorarium?’

Hij knikte. Het honorarium, ja. In principe nam hij alleen geld aan als betaling en deed hij niet aan ruilhandel. Maar de griezelige overtuigingskracht van deze cliënt had hem ertoe gebracht dat principe te laten varen. Ruilhandel was een van de grootste plagen van Rusland. Niemand leek geld te hebben: iedereen maakte schulden die door de hyperinflatie konden worden opgegeten, of men bedreef ruilhandel met staal, olie, levensmiddelen – of vrouwen. Hij had werkelijk nog nooit zulke mooie vrouwen gezien als in Sint-Petersburg en ze hadden een zachtheid die hij onweerstaanbaar vond.

‘Uw twee procent zullen op een mooie dag veel waard zijn, geloof me,’ zei zijn cliënt, alsof hij vermoedde waar Fredrik aan dacht.

‘Dat geloof ik ook wel.’

Fredrik wist heel goed dat negentig procent van alle vennootschappen die in deze uithoek werden gestart binnen drie jaar failliet gingen. Maar zijn cliënt was bijzonder gedreven en daarom had zijn bedrijf waarschijnlijk betere kansen, als hij conflicten en chantagepogingen tenminste wist te overleven.

‘Ik ga ervan uit dat u zich aan onze afspraak houdt en uw aandelen niet aan iemand anders verkoopt als u ze ooit te gelde zou willen maken.’

‘U hebt mijn woord.’

‘Mooi. Zo doen wij zaken. En een afspraak met ons wordt niet gebroken.’

‘Natuurlijk niet.’

De opmerking van de man bezorgde Fredrik een naar gevoel, dat hij wegslikte. Of hij slikte omdat hij trek begon te krijgen. Hij had afgesproken vanavond met een vriend te gaan eten en hij kon de borsjtsjen koude wodka bij wijze van spreken al proeven. Na het eten zouden ze naar een club gaan, dat deden ze altijd. Hij goot het restje amberkleurige drank naar binnen en voelde het bekende, branderige gevoel toen het vocht door zijn keel liep.

‘Goed.’ Hij stond op en stak zijn hand uit.

Zijn cliënt stond ook op en schudde hem de hand.

‘Nu u aandeelhouder bent, wil ik u iets laten zien. Het duurt niet lang. Ik hoop dat u een halfuurtje hebt.’

‘Dat zal wel lukken,’ antwoordde Fredrik, die constateerde dat het niet echt een vraag was geweest.

‘Mijn chauffeur wacht buiten. Hij rijdt ons erheen. Na afloop brengen we u thuis.’

Fredrik voelde een steek van onbehagen. Zijn cliënt was een respectabele zakenman, maar dit was Rusland. Na het invallen van de duisternis ging je niet zomaar met iemands chauffeur naar een onbekende plaats. Elke dag stonden er foto’s in de krant van mensen die om het leven waren gekomen bij een afrekening in het criminele milieu.

‘Ik wil dat u goed begrijpt dat ik alles doe om ons bezit te beschermen.’

Hij keek de man aan om erachter te komen wat hij van die opmerking moest denken. Weer realiseerde hij zich dat hij het geen prettig idee vond dat hij de kleine, maar groeiende onderneming van zijn cliënt in was getrokken. Hij had de man geholpen met een constructie waarbij hij in de toekomst weinig belasting zou hoeven betalen en waarbij zijn bezit voor buitenstaanders geheim zou blijven – iets wat van levensbelang kon zijn.

‘Ik begrijp het,’ zei hij.

De regen kwam met bakken uit de lucht toen ze op een holletje van de voordeur naar de zwarte Mercedes liepen. Fredrik groette de chauffeur kort en ging achterin zitten. De ruiten waren beslagen, wat het onmogelijk maakte naar buiten te kijken. Ze reden het centrum uit, dat kon hij wel vaststellen. De chauffeur zette de stereo aan en liet *In the Army Now*

door de auto schallen. Zijn cliënt trommelde mee tegen het raampje.

‘Waar gaan we heen?’ vroeg Fredrik.

Hij wist niet zeker of dit uitstapje hem wel beviel. Er knaagde iets aan zijn bewustzijn, al wist hij niet goed wat. Dat er overal gevaren loerden besefte hij wel. In de stad werd alles geprivatiseerd: gebouwen, flats, ondernemingen. Iedereen, inclusief de bureaucraten, wilde de grootste worden. Omdat ze zo graag mee wilden doen, gingen ze vaak in zee met louche figuren, wat levensgevaarlijk was: vaak stierven ze als vliegen. Bovendien waren er oorlogen opgelaaid tussen Russische maffiagroeperingen en pas geïmmigreerde Tsjetsjeense bendes. In Sint-Petersburg werden meer mensen vermoord dan waar dan ook in Rusland.

Hij was nooit bang. Hij woonde hier nu twee jaar, hij kende de stad, sprak vloeiend Russisch en wist hoe je je moest gedragen om problemen te voorkomen. Zijn lengte van een meter negentig en zijn forse postuur vormden helaas geen enkele bescherming in deze wetteloze stad. En nu was hij afhankelijk van het inzicht van zijn cliënt.

De man naast hem was vrij tenger gebouwd, iets kleiner dan gemiddeld en zag er helaas iets te veel uit als een dirigent van een kerkkoor om enig respect op straat te kunnen afdwingen.

‘We gaan op bezoek bij een paar zakelijke contacten die ons hebben teleurgesteld.’

De chauffeur, die de hele rit had gezwegen, viste een sigaret op uit zijn zwarte trainingsbroek met witte strepen, maar stak hem niet aan. Fredrik herinnerde zich dat zijn cliënt hem had gevraagd niet te roken tijdens hun besprekingen en nam aan dat hij roken in de auto ook niet toestond.

Ze reden een steeg in die hij niet herkende. De stad was in duisternis gehuld; het licht van straatlantaarns en neonreclames werd in de regendruppels op de ruit gereflecteerd. De vormen golfd en als in een caleidoscoop, verwrongen.

De auto minderde vaart en stopte. Het werd stil.

Beide mannen stapten uit. Hij wist niet wat er van hem werd verwacht en bleef zitten. Zijn cliënt riep hem.

‘Posjli!’

Hij deed wat hem gezegd werd. De auto stond in een doodlopende straat geparkeerd. De gebouwen om hem heen leken kantoren, maar bij-

na alle ramen waren dichtgespijkerd. De dichtstbijzijnde straatlantaarn was kapot; hij zag alleen de contouren van de mannen toen ze naar een donker portiek liepen. Zijn cliënt hield een krant boven zijn hoofd ter bescherming tegen de regen, die met onverminderde hevigheid viel.

Het steegje stond blank en het koude water liep in zijn schoenen. Hij was hier niet op gekleed. Weer voelde hij zijn maag rammelen. Hij had moeten bedanken voor dit uitstapje en meteen moeten gaan eten. Dan had hij nu in de warmte gezeten met een biertje en een rjoemotsjka – een glaasje, dat niet per se klein hoefde te zijn – wodka.

‘Toe maar,’ mompelde de chauffeur. Hij hield een deur voor hen open en liet hen voorgaan.

Fredrik stapte het donker in. Een stank van urine en sigarettenrook kwam hem tegemoet. Hij viel bijna toen hij tegen iets aan liep wat een stapel papier en lege plastic verpakkingen leek. De chauffeur vloekte luid toen hij op een blikje trapte.

Toen werd het licht. Zijn cliënt had een kleine maar felle zaklamp aangeknipt. De lichtkegel speelde over de vloer, die zich om hen heen leek te bewegen. Ratten, constateerde hij. Soms vroeg hij zich af of de ratten bezig waren Sint-Petersburg in te nemen. Het leek wel of ze overal zaten, op straat, in de *kommoenalki* – de appartementen waarin oude patriciërswohnungen waren opgedeeld, met gemeenschappelijk gebruik van badkamer en keuken. Zelfs scholen en ziekenhuizen hadden last van ratten.

De chauffeur bleef staan, stak zijn sigaret op en inhaleerde diep. De lichtkegel zwaaide over de vochtige muur en stopte ten slotte bij een rode deur. Naar de handgeschreven bordjes te oordelen zaten er verschillende im- en exportbedrijven in het pand. De chauffeur haalde een sleutelbos tevoorschijn, zo zwaar dat een kleine boot die als anker had kunnen gebruiken. Alle sleutels waren voorzien van plastic labels. Met rappe vingers zocht hij een oude koperen sleutel op en opende het slot.

Daarachter zat nog een ruimte. Iemand vond de schakelaar en de tl-buizen floepten met een tikkend geluid aan. Ze stonden in een ongeveer tien meter lange, smalle gang, met aan weerszijden deuren met bordjes. Achter elke deur zat waarschijnlijk een bedrijf, nam Fredrik aan. Hier slingerde geen afval rond, maar er lagen wel overal peuken.

‘Achteraan,’ zei de chauffeur en hij gooide zijn eigen peuk bij de andere op de cementen vloer.

Het pleisterwerk bladderde af en Fredrik hoorde een druppelend geluid. Buizen en leidingen liepen langs het plafond van de gang, vlochten zich samen en vormden een bijna organisch geheel. Het was net alsof hij onder een grote boom naar de takken stond te kijken, bedacht hij.

Ze bleven voor de achterste deur staan, zijn cliënt keek Fredrik aan en stak vervolgens zijn hand uit naar de chauffeur. Zonder een woord te zeggen haalde de chauffeur een zwart metalen voorwerp uit zijn zak en legde het in de hand van Fredriks cliënt.

Het was een pistool.

Het koude tl-licht weerkaatste in het zwarte metaal.

‘Jezus, wat is dit?’ zei Fredrik, maar de mannen antwoordden geen van beiden. De chauffeur zocht weer in zijn jaszak en haalde nog zo’n pistool tevoorschijn. Hij gaf het aan Fredrik, die ondanks zijn eerste impuls om het wapen niet aan te pakken, voelde dat zijn hand zich in een reflex om het koude metaal sloot. Hij had sinds zijn dienstitijd niet meer geschoten en wist niet of hij het nog wel kon. Ergens in de verte klonk een zacht gedreun en een melodie.

‘Oké, heren, nu moeten jullie mij even iets uitleggen. Waarom deze wapens? Waar zijn jullie bang voor?’

De chauffeur, die lang en fors was als een bodybuilder, negeerde zijn vraag. Hij sjoerde zijn trainingsbroek op, die tot halverwege zijn harige billen was afgezakt en sloeg daarna een paar keer met zijn handpalm op de deur. De muziek binnen hield op en Fredrik hoorde voetstappen naderen.

Zijn cliënt keerde zijn gezicht naar hem toe en opeens zag hij er niet meer zo klein uit, hij leek wel te zijn gegroeid onderweg naar het vervallen kantoorpand. Zijn houding was nu ook heel anders: er was geen spoor meer van de correcte zakenman die bijna een uur lang gewillig contracten had zitten tekenen op Fredriks kantoor.

Zijn cliënt keek hem strak aan. ‘Waar wij bang voor zijn? Helemaal nergens voor.’

De deur werd opengedaan door een twintiger in een spijkerbroek en een vlekkerige colleegetrui met PRINCETON op de borst. Hij schrok en de sigaret die hij in zijn mondhoek had, viel op de grond. Het was duidelijk dat hij ander bezoek had verwacht. Hij deed een poging de deur dicht te

trekken, maar de chauffeur had zijn Makarov al in de kier gestoken.

‘Tatjana, wegwezen,’ brulde de man in de collegetrui de kamer in, terwijl de chauffeur de deur forceerde.

Fredrik werd overvallen door een sterk gevoel van onwerkelijkheid. Zo iets als dit gebeurde niet echt. Mensen werden aangerezen of ranselden elkaar af in de kroeg. Vliegtuigen stortten neer. Maar dit was iets anders. Nu zat hij opeens midden in een criminele afrekening. Hij wist niet waar of waarom ze hier waren. Hij begreep ook niet waarom zijn cliënt hem erbij wilde hebben.

De kleine ruimte werd ingenomen door twee bureaus, een paar computers en een doorgezakte leren fauteuil. Op de vloer lagen brieven en mappen in slordige stapels. De muren waren kaal en vuilgrijs, en lichte vierkante plekken verrieden dat daar ooit schilderijen hadden gehangen. Aan het plafond schommelde een eenzaam peertje langzaam heen en weer.

De vrouw, die kennelijk Tatjana heette, stond op het ene bureau en probeerde een dichtgespijkerd raam open te krijgen. Toen ze achteroverleunde om uit te halen, stootte ze tegen de lamp, die naar de tegenovergelegen muur pendelde. De chauffeur was in een sprong bij het bureau en pakte haar benen vast. Met een schelle kreet viel ze voorover. Hoewel ze zich probeerde op te vangen met haar handen, klapte ze met haar mond tegen het bureau toen de chauffeur haar op de grond trok. Ze draaide een halve slag en bleef op haar rug liggen. Een stroompje bloed liep van haar gebarsten lip over haar kin en op haar stonewashed spijkerjasje.

‘Laat me los, vuile homo,’ brulde ze en ze schopte naar het gezicht van de chauffeur met hakken die gevaarlijk scherp waren.

‘Kop houden, loeder.’

Met een simpele greep rolde de chauffeur haar op haar buik en trok haar armen achter haar rug. De vrouw brulde weer iets, maar ditmaal waren het gesmoorde kreten waar geen woorden in te herkennen waren.

Fredrik voelde de vloer schommelen. Hij slaagde erin zijn blik heel even los te rukken van de chauffeur en de vrouw en draaide zich om in de hoop uitleg te krijgen over wat hier gebeurde.

Achter hem stond zijn cliënt met het wapen gericht op de man in de collegetrui.